جاک دێریدا...
لەنێوان
زمان و فەلسەفەدا

لەعەرەبییەوە: هێمن مەحمود حەمە

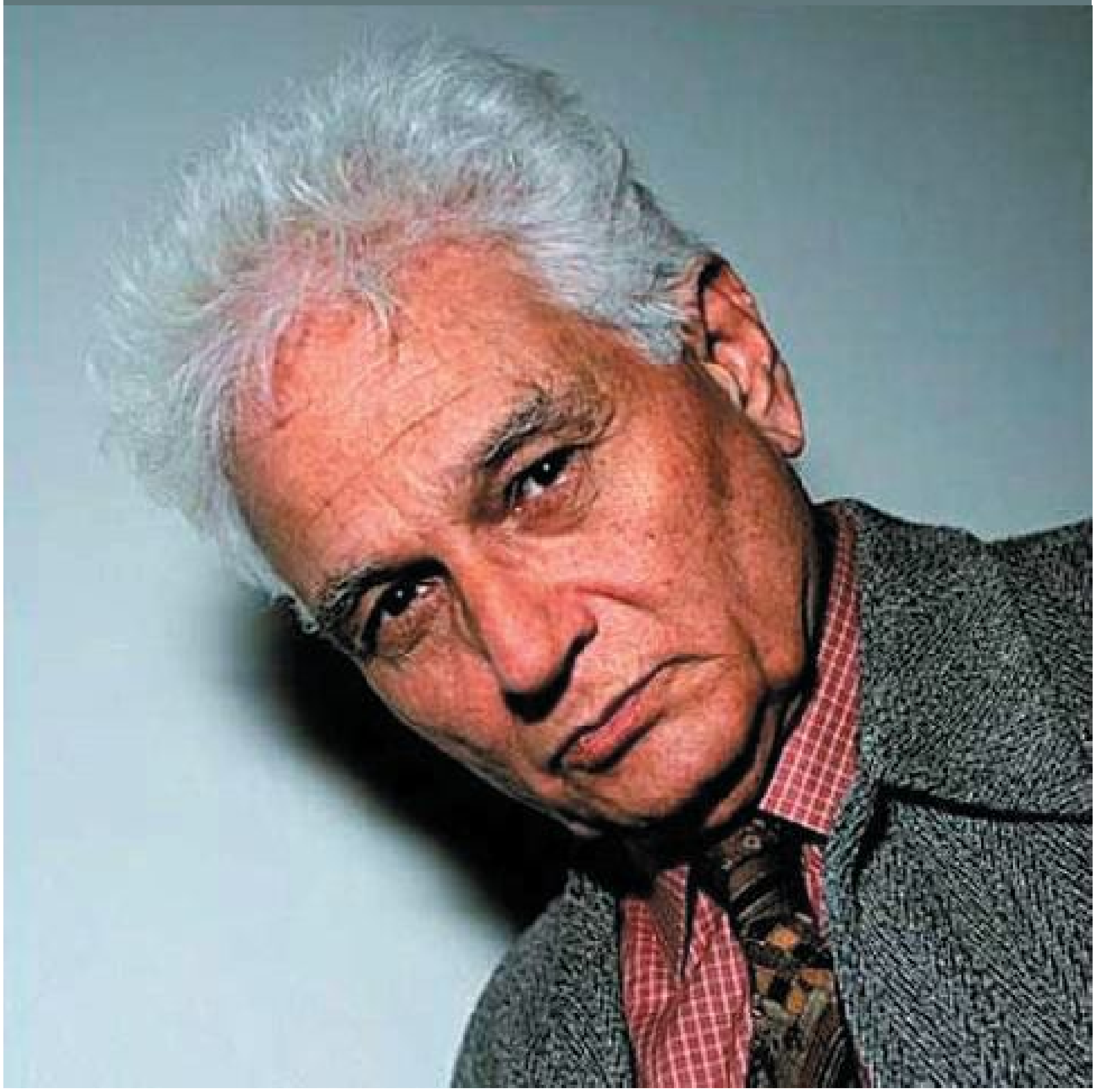

گۆڤارێکی فکرییە، دەزگای والا دوو مانگ جارێك دەریدەکات

ئایا ئەمڕۆ گەر فەیلەسوفێکی فەرەنسی بیت چ مانایەکی هەیە؟ (جاك دێریدا) لەساڵی 1999 وەڵامی ئەم پرسیارەی داوەتەوە و دەڵێت (لەسەر فەیلەسوف پێویستە خاوەنی هیچ پاسپۆرتێك نەبێت، نەك هەر ئەوەندەش بەڵكو نابێت خاوەنی هیچ ئەوراقێکیش بێت، نابێت داوای هیچ تەئشیرەیەکیشی لێبکەین، وەك چۆن نابێت نوێنەرایەتی هیچ رەگەزێك یان نەتەوەیەکی دیاریکراو یان سەر بەهیچ زمانێکی دیاریکراو بێت).

ئەوەش لەبەرئەوەی کە فەلسەفە کەلەپورێکی مرۆییەو و ناڕواتە ناو هیچ چوارچێیەکی دیاریکراوی هاولاتیبون یان دەولەتەوە، تەنانەت دوریشە لەچەمکەکانی رژێمە سیاسیەکانەوە، بەلام یەکێك لەفەیلەسوفە فەرەنسیە گەورەکان ئەوەی بەگرنگ زانیوە لەسەر فەیلەسوف کە بەزمانی دایك بنووسێت و لەناو هەمان زماندا زمانێك بدۆزێتەوە.

(جاك دێریدا) ساڵی 1930 ی لە جەزائیر لەدایکبووە ،ساڵی 1942 بەپێی یاسای دژە سامیەت کە دەسەلاتدارانی فەرەنسی بەسەرۆکایەتی (ڤیشی)دەریانکردبوو لە قوتابخانە دووردەخرێتەوە.

دوای ئەوەش کە تەمەنی بوو بە نۆزدە ساڵان(دێریدا) گەرایەوە پاریس بۆ ئەوەی خوێندنەکەی لەخانەی مامۆستایانی باڵا تەواوبکات و دوای دوو ساڵ لەو مێژووە توانی بخوێنێت.

بەپێی یاسای فەرەنسی دەبوو لەنێوان خزمەتی سەربازی یان وتنەوەی زمانی فەرەنسی لەدەرەوەی ولات یەکێکیان هەلبژێرێت، هەر بۆیە ئەوەی دووەمیانی هەلبژارد و لەولاتی جەزائیر لەیەکێك لەپەیمانگاکان وەك مامۆستا دەستبەکاربوو، کاتێکیش گەرایەوە پاریس وەك مامۆستای یاریدەر لەزانکۆی سۆربۆن دەستبەکاربوو.

لەساڵی 1964یش وەك مامۆستایەك لەخانەی مامۆستایانی باڵا دەستبەکاربوو، هەتا ساڵی 1984 مایەوە تا ئەو کاتەی بۆ پەیمانگای دیراساتە باڵاکانی زانستە کۆمەلایەتیەکان هەلبژێردرا، دواتریش بوو بەسەرپەرشتیاری خوێندن لە پەیمانگا فەلسەفیەکان کە لەسەر پێشنیاری خۆی دروستکرابوو.

جگە لەم ژیاننامەیە(دێریدا) ژیاننامەیەکی جیاوازتری دیکەی هەیە کە کۆمەلێك تەگەرە خستنە بەردەم و بیانو هێنانەوە دەگرێتەوە، کە لەبەردەمیدا قوتکراونەتەوە بۆ ئەوەی ناوبانگی لەبواری فەلسەفی ئەکادیمیدا تەشەنە نەکات، ئەمە جگە لەوەی لە زانکۆکان و دەزگا فەرەنسیەکانیشدا جێگای نەبێتەوە، کە هەر ئەمانەش بوو وایلێکرد کە نە لە(سۆربۆن) و نە لە(کۆلێژی دی فرانس)هیچ کورسیەکی مامۆستایی دەستنەکەوێت، هەروەها زانکۆی(نانتێر)یش ئەو پەیمانەی خۆی نەبردە سەر بەوەی کە کورسیەکی پێبدات، لە کاتێکدا ئەم فەیلەسوفە ناوبانگێکی بەرفراوانیشی هەبوو، چەندین سودیشی بەخشیبوو کە هەر لە ئەمریکاو ژاپۆنەوە هەتاوەکو ولاتانی ئەمریکای لاتینی و روسیاشی دەگرتەوە.

هۆسریل

پەیوەستبونە چارەنوسسازەکەی (دێریدا) بەفەلسەفەوە وای لێنەکرد، کە شوێنێکی گونجاو و چاکی لەنێوەندی پیاوانی فەلسەفەدا پێببرێت، ئەمە جگە لەوەی لەناوەندی زانکۆیشدا هەر لە پەراوێزی کاری فەلسەفی زانکۆ و دەزگاکانیدا بوو.

دواتر ئەم هەلوێستە وا پێویستدەکات یەکەمجار و بەر لەهەموشتێك شێوازێکی فەلسەفی ئاشکرا دابهێنرێت وەك چۆن ئەوە حالی رەوتە فەلسەفیەکانی دیکە بوو، ئەوانەی کە لەنیوەی دوهەمی سەدەی رابردوودا دەرکەوتن کە بەسارتەر دەستپێکرد، تاوەکو دەگات بە (دۆلۆز و بادیۆ و باشلار و لیڤی شتراوس و میلۆبۆنتی و لاکان و تەنانەت فۆکۆش).

لێرەدا فەلسەفە لە زماندا پێکدێت یان زمان لەناو فەلسەفەدا پێکدێت بەجۆرێك وا پێویست دەکات لەیەککاتدا لەرێگای مانای موجەرد لەزماندا و لەرێگای نووسینەوە بێت.

ئەم گرنگیپێدانە گەشەکردوەش لەلای دریدا وایلێکرد کە زمانێکی تایبەت بەخۆی بەکاربهێنێت،

پەیوەستبونە چارەنوسسازەکەی (دێریدا) بەفەلسەفەوە وای لێنەکرد، کە شوێنێکی گونجاو و چاکی لەنێوەندی پیاوانی فەلسەفەدا پێببرێت

نووسینیش بەم زمانە هاوکاتە لەگەڵ خستنە رووی قەناعەتە میتافیزکیە رۆژئاواییەکان بۆ مشتومڕ، کە (دێریدا) لەژێر چەمکی هەڵوەشاندەوە(التفكيك) دا لێی روانیوە.

بەڵام ئایا دێریدا مەبەستی لە هەڵوەشاندوە چیە ؟

بەدڵنیاییەوە ئەوە سیاقێك نییە یان تیۆرەیەك نییە بەقەدەر ئەوەی پرۆژیەکە لەدڵی فەلسەفەی ئەوروپیدا و شۆرشێکیشە دژی چەمکەکانی، هەروەها خۆجیاکردنەوەی بیری رەخنەشە لەکەلەپورە فەلسەفیە تەقلیدییەکە.

چەمکی هەڵوەشاندەوەگەراش بە زەرورەت بەماناکەی(هایدگەر) نایەت، یان بەوەی کە فرۆید لەچەند لێکۆڵینەوەیەکدا شیکردۆتەوە و پێیگەشتووە، بەڵکو مەبەست لێی شیکردنەوەی ئەو رێسایانەیە کە دەبنە بنەرەتێك بۆ دروستبونی تیورەی مەعریفە لەفەلسەفەدا.

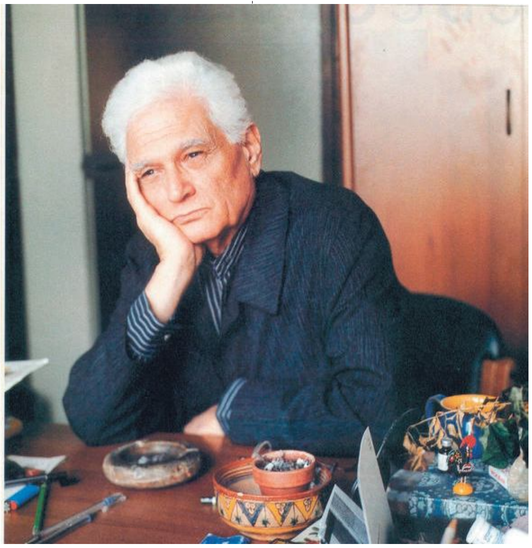

بەهۆی خوێندنەوەیەکی جدی کارەکانی(هۆسرێل)ەوە، دێریدا لەکتێبی (DELA GRAMMATOLOLOGIE) کە لەساڵی 1967 دا بلاوبویەوە ئەوەمان بۆ روونەدەکاتەوە، کە پێویستە لەسەرمان نموزەجی عەقڵی یەکەمین (ئەو عەقڵەی کە لەئەفلاتونیەتی تازەدا خالیق و گەردونی لەیەك جیادەکردەوەو هەر لەسەردەمی ئەغریقیە پێشوەکانەوە پلەیەکی باڵاتری دەدا بەوشە و دەنگ و گوفتار) بگۆرین بەنوسین بەو سیفەتەی کە نووسراوێکی دارێژراوە و توانای ئەوەی هەیە کە دەق لە ناوەرۆکە ئەسڵیەکە جیابکاتەوە و بیکات بە پردێك بە مەبەستی (هەڵوەشاندەوەی رەمزەکانی) و(خوێندوە)ی بەشێوەیەکی ناکۆتا.

هەربۆیە دێریدا لێرەوە لەژێر کاریگەری ئەزمونی زۆرێك لە دەقە فەلسەفیەکانی (پلاتۆن و هیگڵ و هایدگەر و ئەرستۆ و نیچە وکانت و مۆنتینی و مارکس و کیرکەگۆر) و چەند لێکۆڵینەوەیەکی دەرونی (فرۆید و لاکان) و دەقە ئەدەبیەکانی (کافکا وپلانشۆت و لیری و جۆیس و بدنگ و پاتای و مالارمیە)کار لەسەر چەمکی(هەڵوەشاندنەوە) دەکات، بەوەی کە (هەڵوەشاندنەوە) دەکەوێتە بەرەی دژی هەمو ئەو مەنهەجە فەلسەفیانەی دیکە، تەنانەت ئەوانەشی کە دەرگا لەسەر خوێندنەوەی سنورداری دەق دەکەنەوە، کە ئەمەش لەمەنهەجیەتە تەقلیدیەکاندا رووندادات.

دێریدا چەندین شێوازی تازەی لەنووسیندا داهێنا کە رێگای ئەوەیان بۆ خۆشکرد، کە ببێت بەخاوەنی ئەزمونێکی زۆر لەنووسینی شێوە جیاواز کە وایلێکرد دوبارە بیر لەهەمو(المسلمات)ە، ئەدەبی و بەدیهیاتە فەلسەفیەکان بکاتەوە.

بەمجورە بەکارهێنانی زمان و دەرچوون لە سنورەکانی و وەسفکردنی بەوەی یەکێکە لەئەرکەکانی فەلسەفە، لەوانەیە ئەو هۆکارە سەرەکیە بێت وەهایکردبێت لە فەیلەسوفە موحافیزکارەکان، کە بەهیچ جۆرێك لەجۆرەکان لەگەڵ دێریدا پێکنایەنەوە.

بەکارهێنانی زمان و دەرچوون لە سنورەکانی و وەسفکردنی بەوەی یەکێکە لەئەرکەکانی فەلسەفە، لەوانەیە ئەو هۆکارە سەرەکیە بێت وەهایکردبێت لە فەیلەسوفە موحافیزکارەکان، کە بەهیچ جۆرێك لەجۆرەکان لەگەڵ دێریدا پێکنایەنەوە

سەرچاوە:

– سایتی الصباح، لەفەرەنسیەوە بۆ عەرەبی، ئەحمەد عەلوان تەقی.